

Om PSA-test

Cancerfondens vision är att besegra cancer. För att nå dit arbetar organisationen med forskningsfinansiering, kunskapspridning och påverkansarbete. Cancerfonden är en ideell insamlingsorganisation utan statligt stöd. Vi är därför helt beroende av testamenten och gåvor från privatpersoner och företag. Cancerfonden är en betydande finanssör av svensk cancerforskning och finansierar varje år närmare 500 forskningsprojekt.

Cancerfonden, 101 55 Stockholm
Telefon 020-59 59 59 | David Bagares gata 5
Plusgiro 90 1986-0 | Bankgiro 901-9514
cancerfonden.se | info@cancerfonden.se

Cancerfondens broschyrer i tryck:

Att delta i en forskningsstudie
Att ha förlorat någon i en cancersjukdom
Att vara närstående till en cancersjuk
Att vara närstående vid livets slut
Bröstcancer
Cytostatikabehandling
Efter cancerbeskedet
Gynekologisk cancer
Lungcancer
Lär känna dina bröst
Mat vid cancer
Prostatacancer
PSA-test
Sex och cancer
Strålbehandling
Tjock- och ändtarmscancer
Vad säger jag till barnen?

För beställning besök cancerfonden.se/webbutik
eller ring Cancerfonden 020-59 59 59.

Mer information om cancersjukdomar, behandlingar och situationen vid cancersjukdom finns på cancerfonden.se

Text: Helene Wallskär. **Formgivning:** Cancerfonden. **Teckningar:** Roland Klang. **Medicinsk granskning:** Ola Bratt, professor i urologi vid Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet. **Tryck:** Vindspelet Grafiska AB. ISBN 978-91-88161-17-8
Reviderad 8:e upplaga, 2018.

Din gåva gör skillnad

Tack vare alla våra givare har Cancerfonden sedan 1951 delat ut drygt nio miljarder kronor till svensk cancerforskning. Under samma tid har överlevnaden i cancer mer än fördubblats. Cancerfonden arbetar för att fler ska överleva och färre drabbas av cancer.

Var med och bidra till forskningens framsteg du också – bli månadsgivare på cancerfonden.se

---

Informations- och stödlinje

Cancerfondens informations- och stödlinje bemannas av legitimerad vårdpersonal med lång erfarenhet av cancervård. Hit kan du vända dig om du har frågor och funderingar om cancer, vill ha stöd eller ytterligare skriftlig information. Telefonnummer är 020-59 59 59. Samtalen är kostnadsfria. Du kan även skriva till:

Cancerfondens informations- och stödlinje

101 55 Stockholm eller skicka e-post till infostodlinjen@cancerfonden.se

---

Cancerfondens webbplats

På cancerfonden.se finns samlad information om cancer, behandling, forskning och prevention.

Podd om cancer

Cancerfondens podd vänder sig till dig som på något sätt berörs av cancer. Lyssna till patienter, närstående och sakkunniga som delar tankar och kunskap – om ämnen som berör.

acast.com/cancerfondenspodd

Innehåll

Svenska riktlinjer för PSA-testning _____	5
I vilka åldrar kan PSA-prov vara aktuellt? _____	6
Fördelar med PSA-prov _____	7
Nackdelar med PSA-prov _____	7
Mannens beslut – att väga för och emot _____	8
Vad betyder ärftligheten? _____	9
Vad är PSA egentligen? _____	9
<i>Vad är ett normalt PSA-värde? _____</i>	10
<i>Hur vanligt är det att man har ett högt PSA-värde?_ _____</i>	12
Hur ofta ska man ta PSA-prov? _____	13
Mer forskning behövs _____	13
Fakta om prostata och prostatacancer _____	14
Behandlingar vid prostatacancer _____	15
PSA-prov vid misstänkt eller konstaterad prostatacancer _____	16

Den här broschyren vänder sig till dig som överväger att göra ett PSA-prov. PSA-prov är ett bra hjälpmedel för att upptäcka prostatacancer, men om man inte har några symtom som tyder på prostatacancer finns det också nackdelar med att göra ett PSA-prov. Syftet med broschyren är att ge information om PSA-prov, för att underlätta för män att ta ställning till om de ska ta provet eller inte. Cancerfonden ger även ut en broschyr om prostatacancer, där sjukdomen och dess behandling beskrivs utförligare.

Svenska riktlinjer för PSA-testning

Socialstyrelsen utvärderade 2018 om allmän testning (screening) med blodprovet PSA ska införas i Sverige för att minska dödligheten i prostatacancer. Slutsatsen blev att den minskade dödligheten och sjukligheten i prostatacancer inte säkert skulle uppväga de negativa effekterna, sett

till hela befolkningen. De negativa effekterna är dels att många män behöver upprepade undersökningar på grund av ett högt PSA-värde, trots att de inte har någon prostatacancer, dels att PSA-prov leder till att många män får en cancerdiagnos och behandling med biverkningar helt i onödan. Allmän screening rekommenderades därför inte. Även i andra länder har sjukvårdsmyndigheterna kommit till samma slutsats.

Enskilda män kan förstås värdera fördelarna med PSA-prov högre än nackdelarna. Socialstyrelsen anser därför att män bör få information om vad PSA-prov kan innebära, så att de själva kan väga för och emot. Socialstyrelsen har skrivit en kort broschyr om PSA-prov, som ska finnas tillgänglig på alla vårdcentraler och på företagshälsovård. Eftersom det är så många män i Sverige som tar PSA-prov, ser Socialstyrelsen fördelar med att organisera PSA-testningen för de män som testas. Sådana projekt planeras nu i flera sjukvårdsregioner.

I vilka åldrar kan PSA-prov vara aktuellt?

Före 50 års ålder är prostatacancer en sällsynt sjukdom, utom för släktingar till män som har drabbats ovanligt tidigt. Män över 75 år som inte har några symtom som talar för prostatacancer, kan i och för sig mycket väl ha en liten prostatacancer, men det är osannolikt att den ska hinna utvecklas till en allvarlig sjukdom under deras livstid. Det är därför mellan 50 och 75 års ålder

som man kan överväga PSA-prov, även om man inte har några symtom som tyder på prostatacancer. I släkter där män drabbats av prostatacancer i ovanligt unga år, kan det vara lämpligt att börja med PSA-prov redan vid 40 års ålder.

Fördelar med PSA-prov

- Om PSA-värdet är normalt kan oro för att drabbas av cancer minska.
- En allvarlig prostatacancer kan upptäckas i ett tidigt skede, innan den har spridit sig. Då är chansen större att bli botad.
- Risken att drabbas av spridd prostatacancer och att dö av prostatacancer minskar.

Nackdelar med PSA-prov

- De flesta män som har ett förhöjt PSA-värde har inte prostatacancer, men det förhöjda PSA-värdet leder till upprepade provtagningar och undersökningar. Detta kan vara obehagligt och oroande.
- Trots upprepade undersökningar och vävnadsprover är det ofta svårt att vara säker på att det inte finns någon cancer i prostatakörteln. Det betyder att män med förhöjda PSA-värden kan känna oro för misstanken på cancer under många år.
- Många män har en liten prostatacancer utan att någonsin bli sjuka av den.

Dessa män lever lika länge om deras prostatacancer inte upptäcks och behandlas. Om de lämnar ett PSA-prov kanske de får en prostatacancerdiagnos. Man kan säga att de "blir cancerpatienter i onödan". Vetskapen om att ha cancer kan i sig minska livskvaliteten. De flesta av dem får dessutom behandling, operation eller strålbehandling, och får biverkningar som kan minska deras livskvalitet ytterligare.

- Det är omkring tio gånger fler män som får cancerdiagnos och behandling i onödan efter PSA-prov på femton års sikt, än som botas från en livshotande cancer.
- Män som senare i livet blir sjuka av prostatacancer får diagnosen onödigt tidigt. Om en man får diagnosen prostatacancer efter ett PSA-prov, sker det 5-15 år innan cancer hade gett några symtom. Under denna tid hade mannen känt sig frisk om han inte hade tagit något PSA-prov.

Mannens beslut – att väga för och emot

Innan man låter göra ett PSA-test är det klokt att göra klart för sig varför man vill göra det och hur man skulle påverkas om provresultatet inte blir den friskförklaring man önskar sig.

Om man är mycket mån om sin nuvarande livskvalitet, särskilt om sexlivet är en viktig del av livet, kan det tala mot att ta ett PSA-prov. Något annat som talar emot PSA-prov är om man har någon allvarlig sjukdom som medför stor risk för att dö inom 10-15 år. Då är det mycket osannolikt

att man skulle ha nytta av att få behandling för en liten prostatacancer som hittas efter PSA-prov.

Om man har upplevt vänner och familjemedlemmar som avlidit av prostatacancer och själv vill minska sin risk att drabbas av en spridd cancer längre fram i livet, även om det kan innebära försämrad livskvalitet, kan det tala för testning.

Vad betyder ärftligheten?

Eftersom prostatacancer är en så vanlig sjukdom, är det många män som har en far eller bror med prostatacancer utan att det finns några speciella arvsanlag i släkten som ökar risken. Men statistiskt sett är risken att drabbas högre för män som har en far eller bror med prostatacancer, särskilt om de fick diagnosen redan före 60 års ålder. Om mer än en man i familjen drabbats av prostatacancer ökar risken kraftigt. Regelbundna PSA-prov med start vid mellan 40 och 50 års ålder rekommenderas därför för män som både har en far och en bror med prostatacancer (eller far och farbror, far och farfar, eller två bröder).

Vad är PSA egentligen?

PSA-provet är ett vanligt blodprov som tas i armvecket. PSA är en förkortning av prostataspecifikt antigen. PSA är inte något "cancerämne" som kommer från en tumör, utan ett äggviteämne, ett enzym, som finns naturligt i kroppen även hos friska män. PSA produceras i prostatakörteln och finns i hög koncentration i sädesvätska. En del av det PSA som tillverkas läcker ut i blodet. Även helt friska män har därför små mängder PSA i

blodet. Prostatacancer celler producerar mindre PSA än normala prostataceller. Att PSA-halten i blodet ökar vid prostatacancer beror bland annat på att cancer bryter ner prostatavävnaden, så att mer PSA läcker ut i blodet.

Vad är ett normalt PSA-värde?

Egentligen är det fel att prata om vad som är ett "normalt" PSA-värde. PSA-provet tas ju inte för att ta reda på om en man har en normal prostata eller inte, utan för att få en uppfattning om hur stor sannolikheten är att han har en prostatacancer som behöver behandlas. Det är därför bättre att prata om olika gränsvärden, än om normala och onormala PSA-värden.

Många medelålders och äldre män har en godartad prostataförstoring som gör att deras PSA-värde ökar. Eftersom prostatan ofta växer och PSA-värdet därför stiger med ökande ålder, är gränsvärdet för PSA högre hos äldre män. Enligt det svenska nationella vårdprogrammet för prostatacancer är gränsvärdet 3 mikrogram per liter för män under 70 år, 5 mikrogram per liter för män mellan 70 och 80 år och 7 mikrogram per liter för män över 80 år. Vid värden över dessa gränser bör mannen genomgå ytterligare undersökningar för att ta reda på om han har prostatacancer eller inte.

Ju lägre en mans PSA-värde är, desto mindre sannolikt är det att han har en allvarlig prostatacancer. Om en man har ett riktigt lågt PSA-värde, under 1 mikrogram per liter, är det inte bara mycket osannolikt att han har en allvarlig prostatacancer, utan också mycket osannolikt att han utvecklar en allvarlig prostatacancer de närmaste 6-8 åren. Män med så låga PSA-värden behöver

inte ta något nytt PSA-prov på många år, eller kanske inte några fler PSA-prov över huvud taget – se nedan Hur ofta ska man ta ett PSA-prov?

Ett PSA-värde över gränsvärdet tyder på sjukdom i prostatakörteln, men det behöver inte bero på cancer. En tredjedel av männen med måttligt höga PSA-värden visar sig efter ytterligare undersökningar ha prostatacancer. Måttligt höga PSA-värden, upp till omkring 10 mikrogram per liter, beror nämligen oftare på en godartad prostataförstoring än på cancer. Infektioner i urinvägar och prostata ger också höga PSA-värden under upp till ett halvår efter att infektionen har läkt ut. Om läkaren känner en förhårdnad i prostatan eller om PSA-värdet är över 10 mikrogram per liter är risken för cancer högre.

Ett högt PSA-värde leder till ytterligare undersökningar

För att ta reda på orsaken till ett högt PSA-värde behövs ytterligare undersökningar, först och främst att en läkare känner på prostata med ett finger i ändtarmen (palpation). Men det kan finnas en allvarlig prostatacancer även om prostatan känns normal. Nästa steg är ofta att en urologläkare gör en ultraljudsundersökning med hjälp av en sond i ändtarmen. Ultraljudet ger en bild av prostatakörteln. Det är en bra undersökning för att konstatera om det finns en godartad prostataförstoring och för att mäta hur stor prostatan är, men det är inte någon känslig metod för att hitta prostatacancer.

Numera görs därför ofta också en undersökning med magnetkamera, som är en känsligare metod för att hitta prostatacancer hos män med måttligt höga PSA-värden. Patienten får i samband med undersökningen ligga på en brits inuti

en cirkelformad apparat i upp emot 40 minuter. Personer med cellskräck (klaustrofobi) kan ha svårt ligga att i röret så länge. Man för inte in någonting via ändtarmen vid en undersökning med magnetkamera, men ibland ges kontrastmedel i ett blodkärl.

Oberoende av hur prostatan känns för fingret, och av vad ultraljud och magnetkamera visar, behövs vävnadsprov från prostatan för att ställa diagnosen prostatacancer. Proven tas med en tunn nål i samband med en ultraljudsundersökning. Vanligen tar man 8-12 vävnadsprov vid samma tillfälle. Provtagningen kan upplevas som obehaglig och nålsticken kan ge viss smärta. Det finns också en liten risk för att provtagningen orsakar en allvarlig infektion med hög feber. Vävnadsproven undersöks sedan under mikroskop och det dröjer någon vecka innan man får svaret.

Vid en del sjukhus analyseras något som kallas PSA-kvot. Kvoten kan ge en viss vägledning till om ett måttligt högt PSA-värde (upp till drygt 10 mikrogram per liter) är orsakat av en cancer eller av en godartad prostataförstoring. Ju högre PSA-kvoten är, desto troligare är det att orsaken är en godartad förstoring. Urinvägsinfektioner och prostatainfektioner (prostatit) gör att PSA-kvoten blir låg under upp till ett år.

Hur vanligt är det att en man har ett högt PSA-värde?

Omkring var tionde man mellan 50 och 70 års ålder har ett PSA-värde över gränsen för ytterligare utredning. Vid upprepad testning under många år kommer omkring var fjärde man förr eller senare ha ett värde som motiverar ytterligare utredningar.

Hur ofta ska man ta ett PSA-prov?

Om man väljer att göra ett PSA-prov kan PSA-värdet styra när det kan vara dags att göra nästa PSA-prov. Män som har ett PSA-värde under 1 mikrogram per liter har mycket låg risk att drabbas av allvarlig prostatacancer under mycket lång tid framöver. Då räcker det att ta ett nytt PSA-prov efter sex år. Män med flera fall av prostatacancer i familjen bör dock testas åtminstone vartannat år. Om man är över 65 år gammal och har ett PSA-värde under 1 mikrogram per liter, är risken att dö i prostatacancer så liten att man inte behöver ta fler PSA-prov över huvud taget. För övriga män rekommenderas ett nytt PSA-prov efter två år, så länge värdet är under gränsen för ytterligare utredning.

Mer forskning behövs

Forskning har på senare lett till nya tester som kan komplettera PSA och ge säkrare svar på om en man har hög risk att ha en allvarlig prostatacancer, eller inte. Även om en del av dessa nya tester har ett tydligt visat värde, behövs mer forskning för att ta reda på hur de ska användas på bästa sätt. Ett av dessa nya tester har tagits fram i Sverige: Stockholm-3-testet. Under 2018 påbörjades ett stort forskningsprojekt i Stockholm, som undersöker en kombination av PSA-prov, Stockholm-3-testet och magnetkamera. I Göteborg pågår sedan 2016 en stor undersökning av screening för prostatacancer med PSA-prov och magnetkamera.

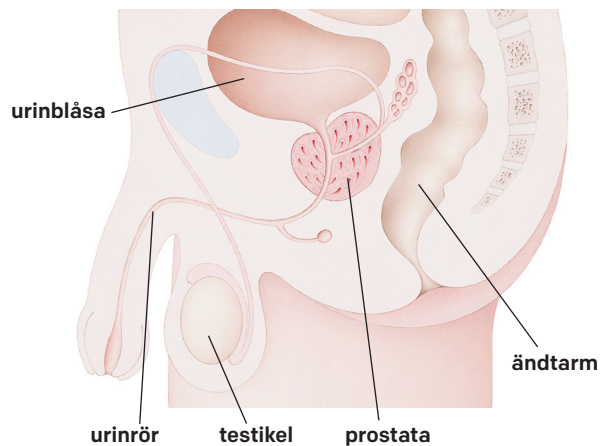
Fakta om prostata och prostata-cancer

Prostata (blåshalskörteln) är en valnötsstor körtel som omsluter urinrörets övre del. I prostatakörteln bildas en vätska som blandas med spermier vid utlösning.

Prostatacancer är Sveriges vanligaste cancerform. Varje år upptäcks prostatacancer hos omkring 10 000 män i Sverige. Hälften är då över 70 år. Prostatacancer är sällsynt före 50 års ålder och förekommer nästan inte alls före 40 års ålder.

Många män har en liten prostatacancer utan att någonsin bli sjuka av den. Omkring en tredjedel av alla män mellan 50 och 70 år har en liten prostatacancer. Hos män i 80-årsåldern är det så många som hälften som har prostatacancer. De flesta av dessa män dör med sin prostatacancer, inte av den.

All prostatacancer är till att börja med en liten prostatumör som inte ger några symtom. Om tumören växer och blir större, kan den så småningom orsaka urinträngningar, svag urinstråle och svårigheter att "komma igång" vid vattenkastning. Dessa symtom behöver inte betyda att man har cancer, eftersom de också är vanliga vid så kallad godartad prostataförstoring. Det tar vanligen minst 5-15 år för en nyligen upptäckt, liten prostatacancer att bli så stor att den ger symtom. Hos många män hinner den aldrig bli så stor att den ger några symtom. Men när en prostatacancer har blivit så stor att den orsakar symtom, är den ofta så avancerad att den cancer inte längre går att få bort med en operation eller med strålbehandling.

Vid spridning av prostatacancer uppstår metastaser, det vill säga dottertumörer, ofta i skelettet i rygg, bäcken och höfter, vilket kan ge smärta. Var tjuugonde man i Sverige dör av spridd prostatacancer. Mer än hälften av dessa män är då över 80 år gamla.

Behandlingar vid prostatacancer

De behandlingar som kan vara botande är att operera bort hela prostatakörteln, radikal prostektomi, och strålbehandling. Dessa behandlingar kan ta bort cancer, om den inte har spridit sig till andra organ. Vid både operation och strålning är risken stor att mannens erektionsförmåga går förlorad. Urininkontinens, täta urinträngningar och besvär från ändtarmen är andra biverkningar som kan uppstå.

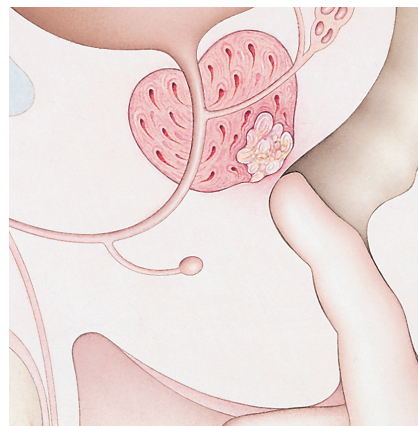
När man hittar en liten prostatacancer med beskedlig mikroskopisk bild, följer man utveck-

lingen med upprepade undersökningar och sätter in behandling endast om cancer växer till. Detta kallas för aktiv monitorering. När en prostatacancer upptäcks efter PSA-prov, är den ofta liten och beskedlig. Många män som får en prostatacancerdiagnos efter ett PSA-prov följs därför upp med aktiv monitorering i stället för att opereras eller strålbehandlas.

Om sjukdomen upptäcks när den inte längre går att bota används bromsande behandlingar. Nästan alla prostatacercertumörer behöver det manliga könshormonet testosteron för att växa. Spridd prostatacancer kan därför vanligen hållas under kontroll under flera år genom medicinsk behandling som blockerar produktionen av testosteron. Ofta ges behandlingen i form av injektioner, med tre eller sex månaders mellanrum. Injektionerna leder oftast till att sexlusten försvinner. Även den kroppsliga och mentala prestationsförmågan kan minska. Om sjukdomen inte är alltför utbredd, kan man ge hormonbehandling med tabletter som hämmar tumörens upptag av testosteron. Testosteronnivån fortsätter då att vara normal och biverkningarna är därför lindrigare. Om cancer tillväxer trots dessa behandlingar, finns ytterligare bromsmediciner att tillgå. De flesta män med spridd prostatacancer lever under många år med olika typer av bromsmediciner.

PSA-prov vid misstänkt eller konstaterad prostatacancer

När en man har symtom som skulle kunna bero på prostatacancer, är PSA-prov en viktig del av den medicinska utredningen. Vid förhöjda

Med ett finger kan läkaren känna på prostata via ändtarmen. Cancer i prostata gör den hård och knölig. En normal prostata känns jämn och fast.

PSA-värden kan man gå vidare med analys av vävnadsprov för att få svar på om mannen har en cancer eller någon annan sjukdom i prostata. Utvecklingen av PSA-värdet över tid, det vill säga hur snabbt värdet stiger, ger ofta vägledning ifall man ska behöva behandla en tidig prostatacancer, eller om man kan nöja sig med regelbunden kontroll av cancer. PSA-värdet ger också vägledning om huruvida sjukdomen är spridd eller begränsad inom prostatakörteln. Ett mycket högt PSA-värde tyder på att prostatacancer spridit sig. Då väljer man vanligen behandlingsmetoder som är inriktade på att hålla cancer under kontroll.

En mer måttlig förhöjning talar för att cancer är begränsad till prostatakörteln. Då kan det bli aktuellt med operation eller strålbehandling för att bota mannen. Efter en operation eller strålbehandling för prostatacancer följs mannen upp med regelbundna PSA-prov. PSA-värdet visar hur effektiv behandlingen varit. PSA ger även en information om hur effektiv bromsande behandling är. Är man fundersam över betydelsen av sitt PSA-värde, ska man inte dra sig för att fråga sin läkare.

